

ЛИТУРГИЈСКА И ДОКТРИНАРНА ФУНКЦИЈА ИКОНЕ И САВРЕМЕНА ЦРКВЕНА СТВАРНОСТ

Марина Табаковић*
Православни богословски
факултет,
Универзитет у Београду

Апстракт: У овом раду аутор истражује начине на које икона функционише у савременој црквеној стварности. Анкетно обухвативши већу групу испитаника, те поштом анализирајући њихове резултате, показује да се у свесци наших савременика богослужбено и доктринарно икона не разумева и доживљава на начин на који је то богословски и духовно конципирано. Аутор, поштом, предлаже начине превазилажења ове кризне ситуације.

Кључне речи: икона, Литургија, Црква, активно учествовање, криза, превазилажење.

Наше истраживање започели смо од уверења да свете иконе ваља посматрати као догматске чињенице и доказ трајног и свеобухватног смисла вере, Литургије, храма, лепоте и уметности. Оне су доказ љубави Божије према створеноме свету и човеку као круни свега створеног. Икона је истовремено јављање Царства Божијег. Због тога је неопходно правилно теолошко ишчитавање иконе у прошлости и садашњости; иконе као увек нове и живе богослужбене речи. Она потпуно припада богослужењу Цркве, заједно са Светим Писмом и Светим Тајнама.

Наиме, Литургија као сценски приказ есхатолошке реалности, рачуна на свете иконе које хришћанима дају визуелну потврду о једном новом веку нестарице реалности. Данас, када иконографија тражи и налази своје место на православним просторима, па и шире, намеће се питање: *какав однос има једна икона или фреска са литургијском заједницом?* Другим речима, да ли је икона нешто што и не мора да кореспондира са Светом Литургијом, већ може бити схваћена као и други правци у уметности, као један посебан стил у великој породици сликарске историје.

* marina.tabakovic10@gmail.com.

Све више је интереса у савременом свету да се и икони дарује место у уметничким галеријама, и да јој се подари статус уметности. Ово је, свакако, потребно из самог разлога који је у природи Цркве, а то је мисионарски разлог. Наиме, икона треба да буде показана свету који није у Цркви, исто као што Јеванђеље треба да се проповеда изван крила Цркве, чиме се испуњава Христова заповест о проповедању свим народима.¹ У том смислу, и православна икона налази своје место и функцију у једном друштву, поготову хришћанском, које је, заборавивши основне поруке Светог Предања, и нехотице заборавило и поруку православне уметности, све до тужне равнодушности. Ипак, једина која може на најверодостојнији начин тумачити православну икону јесте Црква. Из тог разлога, икона се не може посматрати ван Свете Литургије.

У том смислу, функција живописа је да помогне увођењу верних у духовне истине током учествовања у литургијском животу, да им да осећај да они заиста учествују у насликаним догађајима и да нису само посматрачи. Још један важан аспект је тај да покаже да је богослужење у времену на земљи *предукус нејресћаног бојослужења у Царству небеском*. Икона није илустрација догађаја, већ је део догађаја. Она учествује у преношењу Христове поруке као и богослужбени текстови, архитектура, одежде, црквена музика и друге ствари које се користе у богослужењима. Зато је сваки градитељ храма и иконописац слуга лепоте Божије, који проповеда о Богу помоћу својих цртежа и боја.² У храму се утврђује оно унутрашње саборно обједињавање, сабор све ствари, будући свет васељене, обухватајући и анђеле и људе. Таква је основна идеја храма, исказана у архитектури и живопису.³

Отац Павле Флоренски је православно богослужење назвао *синтезом уметности*: архитектура, сликарство, појање, проповед, театралност дејства, помаже стварању јединственог образа другог света, преображеног, у којем царује Бог. Храм је образ Јерусалима на небу и својеврсни модел света. Основу Литургије представља Реч Божија. У богослужењу као да видимо различите „ипостаси“ Речи. Реч која се чује (*читање Јеванђеља и Ајосћола, молиће, проповеди, појање*), Реч која је показана видљиво (*фреске, мозаици, иконе*), на крају Реч, живи Бог, Који присуствује међу народом, који је окупљен у Његово име и који кроз Причешће постаје Његово Тело.⁴

¹ Ж. Ђурић, *Сликовност теологије*, Београд, 2013, 31.

² Еп. Д. Крстић, „Иконограф: слуга лепоте Божије“, у: *Теолошки погледи* бр. 4, Београд, 1990, 214.

³ Е. Трубецкој, *Истина у бојама*, Београд, 1996, 12.

⁴ И. К. Лазикова, *Богословие иконы*, Общедоступный Православный Университет, 1995, 20.

Оно што је насликано на нашим иконама већ се збива и тек ће се испунити, оно што чинимо на Светој Литургији, већ преображава и спасава, а тек ће у потпуности обесмртити. Из тога произлази да је икона (слика, али и светотајински живот Цркве, на првом месту Света Литургија) начин на који ми сада општиме са Богом и да је зато од непроцењивог, животног, вечноживотног значаја. Зато треба да је чувамо од сваког покушаја извитоперавања, лажног представљања или негирања.⁵

Црква Христова у литургијској форми јесте и историјска реалност и икона последње реалности свега створеног. Она је овде икона истине и такав начин постојања Цркве је темељ за постојање иконе у Цркви, као њеног аутентичног израза. Дакле, Црква у Светој Литургији и кроз њу конкретно открива будућност света и човека, а самим тим је и на икони та будућност присутна.

Литургијска тајна – догађај чини присутним и преноси овај живи садржај на икону празника. Тада икона чини да се кроз Литургију види ликовни приказ икономије спасења и царства Христовог, у коме се смешта човек и његова судбина. Икона је и историјски настала као израз вере Цркве у Царство Божије. Ово богословље постоји још у првим вековима у сликарству катакомби.⁶

Икона је богословље које ћутке слави Бога и свете. Веза између иконе и црквене химнографије је очигледна. Света Литургија не може, а поготово то није чинила у периоду гоњења хришћана, да се не сећа њених мученика и светитеља.⁷ Штавише, Црква полази од конкретне личности свештене историје, када у сами центар њенога бића поставља Пресвету Богородицу. На *проскомидији* она заузима почасно место, одмах до њенога сина. Иконографија, са своје стране, чува светог и поновним осликавањем Његовога лика подсећа верне на Његова славна дела, учи верне како треба да заволе Христа. Оно што је основно, икона подсећа на један други свет у коме свети већ сада живи са Господом, апостолима и Богородицом.

Икона је органски део богослужбене целине, и кроз икону Црква ликовношћу пројављује литургијски етос. У својој литургијској функцији, тј. како Евдокимов каже *симбиози смисла и присусства*, икона освећује времена и места. Логично је, јер је и сама плод освећења које је остваривано у богослужењу Цркве. У свом излагању, он нам даље каже да икона уводи човека у богослужење тако што у њему буди „непрекидну унутарњу Литургију.“

⁵ В. Вукашиновић, *Живљење на небесима*, Панчево, 2007, 188.

⁶ Л. Мирковић, *Иконографске студије*, Нови Сад, 1974, 13.

⁷ Ж. Ђурић, наведено дело, 137.

Потребно је нагласити да у савременој црквеној пракси постоји један раскорак по питању схватања иконијског и есхатолошког са једне стране, и симболичког са друге стране. Кумарианос указује на једно тумачење Свете Литургије, које се од XV века почело схватати као драматично представљање Христовог живота, са једном врстом театралног симболизма. Овај симболизам Литургију посматра у контексту историјских догађаја и понављања истих, који су у вези са христологијом.⁸

Идентичешѣ иконе извире из личности Христове, из његова два облика, пре и после васкрсења. Јеванђеља су основна документа која говоре о Христу пре распећа и о Христу после васкрсења. Приказујући ране Христове у есхатолошком светлу, иконограф не чини ништа друго него подсећа на историјску чињеницу распећа.⁹ Ово распеће је реалност историје о којој говори писана реч Јеванђеља. Икона има своје важно место и у личној и у црквеној побожности, има *искупишеску функцију*. Она својим откривењем ослобађа човека који је у тами и просветљује ум за богопознање.¹⁰

Време и простор су тварне категорије и служе човеку да опстаје у свету, но време и простор су чиниоци разједињења и дезинтеграције људске ипостаси. Једини начин да човек превазиђе пропадање и нестајање јесте да постане заједничар васкрсле природе Бога Логоса, да свој идентитет веже не само за Логоса преко Цркве, него да све своје наде очекује из једног будућег догађаја. Овај будући догађај ће, по вери хришћана, довести време и простор у један нови склад и поредак у коме ће творевина вечно опстојавати благодарећи томе што је тварно задобило вечни идентитет у Личности Сина Божијег.

Богослужење за нас представља живу слику вишег света. Православна уметност открива божански живот и употпуњује га. Циљ црквене уметности је јасан: стварање јединствене слике другог, преображеног света. Уметност нам открива живот који је „сакривен са Христом у Богу“.¹¹ Због тога је најважније да разумемо икону Христову, (централну тему уметности) да бисмо могли спознати иконографију.

Светоотачка тумачења Литургије приступају Светој Евхаристији као сабрању, као икони. Врхунац и круна нашег целокупног богослужења јесте управо Евхаристија. Ако је православно учење о иконама сагласно са Евхаристијом, Евхаристија треба да потврђује

⁸ П. Кумарианос, „Символ и реалност у Божанственој Литургији“, у: *Ошачник*, свеска 1, Београд, 2009, 48.

⁹ Ж. Ђурић, наведено дело, 152.

¹⁰ Т. Ракићевић, *Икона у Литургији*, манастир Студеница, 2010, 130.

¹¹ Види: Кол. 3, 3

ово учење. Икона функционише тако што нас усмерава ка општењу са Њим и телесно и духовно.

Запитаћемо се, *која је паралела функције иконе и Литургије?* Одговор произлази из раније реченог: иконе Цркве објављују Евхаристију. Оне се односе на саму суштину богослужбеног поретка и самим тим функционишу као Литургија. Без њих се литургијско сабрање осиромашује и немогуће је. *Иконе нас припремају за велику тајну претварања хлеба и вина у Тело и Крв Христову.* Верне који примају њихове поруке, отимају од метежног света и уче заједничарењу са вечношћу, тако што верник осети себе као икону Божију, пожели да буде икона жива. Све то га неминовно води ка тајни Причешћа, ка сједињењу са Христом. Због тога је Храм напосредности и основно место за дејство иконе.

Ми живимо у доба које не разуме и (не) воли икону. То је парадоксална тврдња, јер су православне иконе свуда око нас: има их на зидним и цепним календарима, у изложбама радњи, на зидовима канцеларија и станова, изнад волана аутомобила, на поштанским маркама. Доступније су више него икада и тешко је наћи човека без „иконице“. Па, о чему је онда реч?

Реч је о томе да је феноменологија штампане иконе распршила њену предањску онтологију. Уосталом, молимо читаоца да се замисли над једноставном чињеницом: „Телеком Србија“ је пре издавала хало картицу са *Стигеничким Распећем* и ту никоме ништа није било чудно. Неки би чак рекли да се друштво све више отвара за „православне вредности“. Или, *Бели анђео* из Милешеве када је на банковној картици, ту се дигне узбуна, али не „онтолошка“, него више око „ауторских права“.

У налету слике као доминанте савремене културе, иконографија се нашла у несигурном положају. Судбину коју је доживело класично сликарство, дели и икона. Наиме, појавом фотографије мења се схватање уметничког дела као униката. Жеља за сликом и релативно лак начин да се до ње дође, узроковало је појаву умножавања, чему је допринео развој фотографског медија.

Савремена икона просто одише неком врстом индустријске визуелности, а квалитети који се на њој превасходно истичу, подсећају на оне естетско-когнитивне садржаје који нас опредељују у куповини аутомобила, телевизора или каквог другог кућног апарата.¹² Зашто се савремени иконопис такмичи са машином? Много је разлога за индустријско схватање иконе и за измењен целокупни

¹² Т. Митровић, „Икона у веку своје мануелне репродукције“, у: *Иконографске студије* 2, 2008, 308–309.

приступ црквеном животу који је, зашто не рећи, прилагођен савременим токовима, хтели не хтели.

Иако би икона требала да сведочи о победи тренутка, о томе да је тренутак васкрсавања Лазара или Христовог васкрсења из гроба заправо тренутак који говори о вечности која продира у људско смртно и пролазно; она данас бива сведена на декорисање простора.

Из такве логике, неминовно се долази до феномена пуког копирања, а у његовом још страшнијем облику, до појаве такозване *каширане иконе*. Каширана икона није ништа друго него једна фотографија иконе, лепо упакована на дрвену подлогу и прелакирана, да одаје сјај праве иконе. У истом кључу репродуковане свести, могу се наћи вештачке свеће на полијелејима, свештени сасуди јако сумњивог квалитета, по правилу индустријски произведене у домаћој радионици неког (не)уметника, али зато вештог занатлије.¹³

Имајући ово у виду, јасно је да је у стварању иконе свакако дошло до великих промена. Мора се признати да је заборав иконопоштовања у савременом добу у ствари тужни производ заборавља целокупне поруке православља. Данас, када се живи под налетом слике као обичног артикла у низу артикала за једнократну употребу, питање где наћи место православној иконографији ствара још више недоумица.

Питање које смо поставила на претходним страницама требало би да покрене тему колико је икона присутна у савременом друштву и колико она заиста комуницира са верником? Из досадашњег излагања, апсолвирали смо да икона не сме бити схваћена као један занимљив производ из прошлости једне блиставе културе. *Она мора говорити ванвремене поруке, савременим језиком*. Оно што не треба мењати, то је структура иконе, њена вечна порука.

Савремени хришћани морају бити не само свесни жртве коју је Црква поднела за свете иконе, већ и самог њиховог значаја, као и правилног односа према њима. Иконе су, пре свега, богослужбени предмети, који без молитвене димензије губе своје назначење. Молитвеном срцу се тако отварају двери есхатона за продор нестворене благодати Божије.

Тако ћемо данас видети велики број младих људи који за себе кажу да су православни хришћани, потврђујући своју припадност неком тетоважом крста или светитеља или ношењем великих бројаница око врата. Иако се то најчешће чини из незнања и често из најбоље намере, ипак говори о перцепцији иконе данас, која се своди готово

¹³ Ж. Ђурић, наведено дело, 235–237.

на ниво некаквог модног симбола.¹⁴ Такође, могу се наћи у продаји салвете са ликовима светитеља. Исход је потпуно исти као у случају правог иконоборства; уништавање икона и њихово бацање у смеће.

Не треба се превише помучити да би се извукао закључак о узроку и последицама модерне иконоборачке кризе. Свест о икони је потамнела у уму модерних хришћана управо зато јер је потамнела свест о Богу. Некада су се хришћани разликовали од осталих грађана управо по есхатолошкој свести, која је инспирисала читав њихов живот.

Данас је та есхатолошка свест супституисана историјским, културним, политичким, националним, и ко зна каквим још доживљајем вере у којој има места само за деистичког, удаљеног и апстрактног Бога, али за Христа Пантократора места нема.

Иконе се данас користе у остварењу бројних, често супротстављених циљева. Било да се говори о економској или политичкој пропаганди. Ради се о једном новом виду иконоборства у складу са духом савремених (нарочито визуелних) медија.

Злоупотреба елемената иконе у секуларне сврхе није сасвим нова појава. Сакрални простор иконе се разоваплођује на простор тренутне сензације коју производе масовне слике, а у центар интересовања доводи се у оно што је пролазно, насупрот непролазном и вечном.¹⁵

Анализа анкете: Икона и савремена црквена стварност

Сада ћемо говорити о практичном поимању иконе у савременом свету и проблемима са којима се модерни човек сусреће. Почетна замисао је била да се спроведе *анкетно истраживање* о томе на који начин верују и разумеју икону грађани наше земље и колико је људима релевантна у „савременом“ друштву. Случајним узорком изабрани у репрезентативни примерак били су пролазници, познаници, људи из Цркве, као и ђаци из једне београдске гимназије. Желели смо да чујемо шта они мисле о питањима која су садржана у овом упитнику и још једном докажемо реалност Цркве. Анкета је била анонимна, а сви одговори су се користили искључиво за научне потребе рада. Одговори саговорника су допринели бољем практичном разумевању теме која нас интересује.

Пре самих резултата, задржимо се мало на појму *секуларизације*. Секуларизација је процес слабења улоге религије у друштву

¹⁴ О. Суботић, „Савремено иконоборство“, <http://www.srpske-pravoslavne-ikone.com/Biblioteka-ikonopisa.htm>, приступљено: 26. марта 2015. у 17 ч.

¹⁵ Ж. Ђурић, наведено дело, 287–288.

и ослобођење од религиозног утицаја друштвених установа и појединца. Огледа се у:

- битно смањеној улози Цркве,
- смањењу броја верника,
- одумирању верске праксе и њеном смањеном утицају на свакодневни живот,
- распадању јединства веровања.

Потреба за веровањем и осмишљавањем живота, по многим социолозима је битна одредница личности. Облици тог веровања су историјске категорије, па се у том смислу религиозно веровање тумачи као једна од историјски превазиђених форми веровања. Индустриско друштво карактерише рационализација и интелектуализација, па су самим тим и религијске мотивације и објашњења неспојива са рационалним објашњењима и мотивацијом савременог индустриског друштва.

Експлозиван развитак науке, технике и примена нових технологија са собом носе објашњења и одговоре на већину егзистенцијалних питања савременог човека. Потреба човека за веровањем и тумачењем своје егзистенције, задовољена је научним тумачењем. Видимо да је до минимума сужен оквир религијског тумачења. Молитва и икона, као основна карактеристика бившег, старог света у новим условима је превазиђена.

Етничке одреднице „новог“ друштва, темеље се на капиталистичким вредностима формулисаним као „време је новац“ и „углед је новац“. Целокупан свет је базиран на таквом духу. Процес секуларизације, у том смислу, можемо тумачити као одбацивање превазиђених етичких одредница и свесно прихватање „нововековне световне етике“.

Молити се истински, свим срцем и умом, није било лако ни у једној епохи. Непријатељ нашег спасења је увек радио, пре свега, на томе да човека одвикне и одврати од молитве, знајући да она човека одвраћа од иконе, од Бога. Но, увидели смо да није само то проблем, ту је и брзина живота коју прате бројни визуелни и звучни „знакови“.

Савремени човек просто „нема времена“ за личну (понекад ни за литургијску) молитву. Рекло би се да живимо у времену у коме је императив на константном праћењу информација и протеривању тишине као нечега непријатног, а молитва је управо лек за савремене болести. Цивилизација у којој живимо све се више претвара у тржишну вредност, у мртве предмете за којима жудимо.

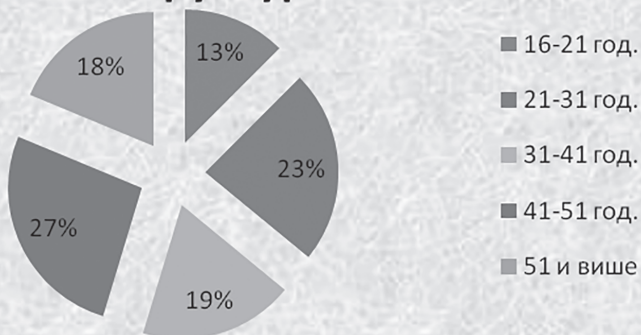
Кроз разговор са младима, приметили смо да углавном сматрају да су зреле године право време да се посвете духовном животу и Цркви, јер сада „немају времена за то“. Неки се, пак, питају како да живе ту своју веру у друштву у коме је систем вредности нарушен. Да, то се сви безброј пута питамо. Има и оних који славе и породичну традицију сматрају „добром забавом“ која се не пропушта. Истинска припадност Христу међу хришћанима представља праву реткост. Такво стање захтева огроман напор од стране свештенослужитеља да би се створила здрава литургијска динамика. Живот хришћана треба да буде и непрестана припрема за Литургију, да сав наш живот буде жртва, принос, благодарење, заједница. Литургија није једно богослужење у недељи, већ начин постојања који нас из таме уводи у светлост.

Инспирисани овом појавом, желели смо да утврдимо како је то утицало на поимање иконе, а самим тим и вере, код нас и да ли се оно изменило. Морамо признати, посматрано кроз нашу историју, уочавамо да је Црква имала значајну улогу у очувању јединства, да је била његов верски и духовни центар. Да ли људи верују и колико у иконе, односно Бога? Из ове анкете смо добили одговоре на ово и друга питања. Последњих година је тренд појаве „новопечених“ верника, који се диче тиме како су истински верници, а да ли је баш тако?

Из приложеног видимо да је у случајном узорку наше анкете учествовало више женске, него мушке популације.

2. Старосна структура испитаника

Тежили смо да у анкети обухватимо скоро све старосне генерације, због што комплетнијег увида у савремену црквену стварност. Стицајем околности, највише је било учесника у анкети старосне доби од 41–51, као и 21–31. год.

3. Структура образовања

испитаника

Доминирају факултетски образовани, као и они са завршеном средњом стручном спремом.

Као што се може видети из поражавајућих резултата, велики број људи ретко, односно *само једном годишње посећује цркве, док најмањи број верника иде у цркву једном недељно*. То имплицира да се утицај секуларизације осећа и код нас. Православни свештеници и теолози истичу често да је Литургија центар живота Цркве, али се чини да тај „глас вапијућег“ у нашем времену тешко допире до срца већине људи који долазе у храмове и који се задовољавају „мрвицама“ духовног живота. У даљим одговорима на питања, констатација ће бити, на нашу несрећу, још јасније потврђена.

У жељи да још детаљније уочимо колико често посећују цркву *по структури образовања испитаници*, урадили смо овај графикон.

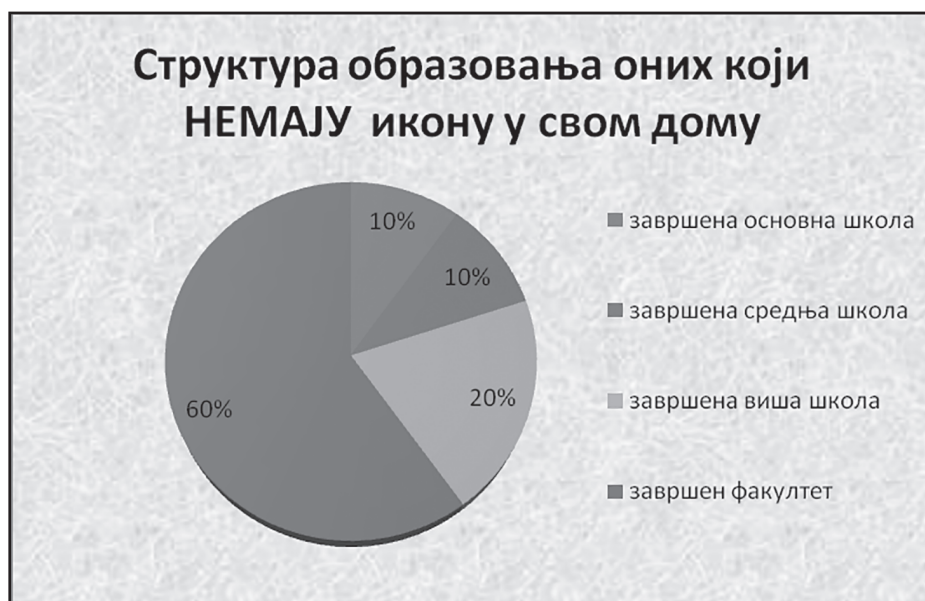
Дакле, можемо сумирати да једном недељно иду највише они са завршеном средњом и основном школом, а да највише не иду у цркву факултетски образовани. Оваква пропорционалност нам сугерише да што је виши степен стручне спреме, мање се одлази у цркву. Зашто је то тако? Двоумимо се, питамо се... да ли је њихово „оправдање немање времена и презаузетост послом“?

Овде имамо занимљиву ситуацију, подједнако су у анкети заокруживали као разлог *наслеђе од родитеља*, као и *неки други разлог*. Истински верујући родитељи или бар један од њих који уме да створи такву атмосферу у породици, јесте један од најрелевантнијих разлога који помажу развоју свести о вери код детета. Највећи број испитаника који су као одговор навели неки други разлог одласка у цркву, била је *потреба за миром и размишљањем; јачањем добрих (позитивних) вредности; празници (Божих, Васкрс); свадба; Крштење; туристички; да ујале свећу и помоле се Богу; када морају и осеће потребу*. Неки од њих су навели *да иду без посебног разлога; да се у цркви осећају пријатно и неопходно; да одласком поштују традицију...*

Закључујемо да је у људској свести, пре свега, тзв. „обредна побожност“ и да нису навикнути на молитву. Хришћанска свест је код многих одавно изгубила своју литургијску пуноћу и смисленост. Данас, под утицајем потрошачког друштва додатно је сведена на својеврсну листу потреба, чак и уколико је везана за присуство на Литургији. Један број верника који долази (редовно/повремено) у Цркву, то чини искључиво ради задовољења одређених духовних потреба, попут свих осталих потреба у овоземаљском животу. У таквој ситуацији Црква (Литургија) је постала средство, а не циљ.

Ипак, мора да постоји још неки, и то одлучујући, тајанствени чинилац од кога зависи да ли ћемо постати ревносни. Довољно је да из најмањег дела срца човек искрено завапи Богу и Он ће му се одазвати, а замрла клица проклијаће.

Упркос чињеници да често не иду у цркву, уочавамо да велика већина испитаника *има иконе у своје дому*.

Мали проценат њих који су заокружили да немају иконе, као образложење су писали да: *не верују у њих, као ни њихови родитељи; да нису преузели славу од оца; да шек иланирају да их куће; да их немају без некој конкретној разлога* итд.

Овде се јавља проблематика, јер по написаним одговорима назире се да већина њих и не разуме шта је заправо икона. За њих, прва асоцијација на икону је слава (лик свеца кога прослављају). Било је оних који су ишли до крајње границе, па су као разлог навели да сматрају да је „икони место искључиво у Цркви“.

На другој слици везаној за истоимено питање, сазнали смо да опет по структури образовања оних који не поседују иконе у дому, су они са факултетском и вишом дијпломом.

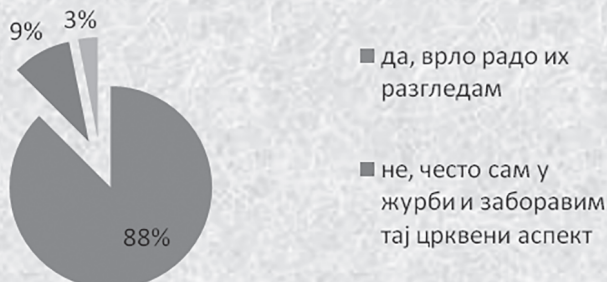

Иконостас је једно од базичних питања које нас је интересовало. По процентима нам је кристално јасно, *тош*ово нико није знао да наведе које се иконе налазе. Неки од њих нису ни знали шта је иконостас, пермутовали су га са централном иконом у цркви. Особито је контрадикторно да ни поједини људи који редовно иду у цркву нису знали потпун одговор на ово питање.

Олтарска преграда како је називамо, раздваја два света. Представља границу између видљивог и невидљивог, она постаје доступна по знању кроз окупљени скуп светитеља, кроз облак сведока који окружују престо Божији; сферу небеске славе и јављају тајну.

Иконостас не сакрива од верујућих никакве занимљиве и дубље тајне, као што неки по незнању уображавају, већ, напротив, указује тајне олтара и отвара други свет, за нас затворен због слабог духовног вида.

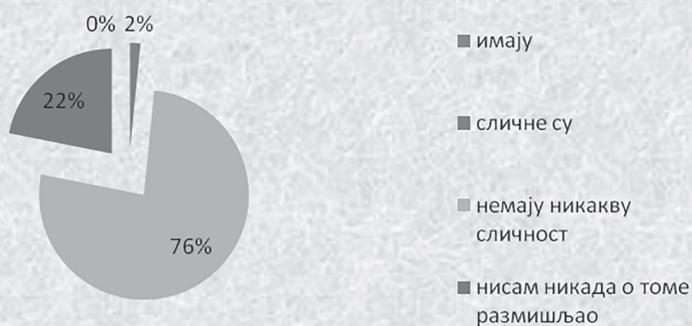
8. Обраћате ли пажњу на фреске насликане на зидовима?

У појединим црквама је нарочито развијена црквена уметност. Очигледно је да *наши сајворници врло радо обраћају пажњу и разгледају фрескописане цркве*. Мало њих се изјаснило „да у журби не стигну или не мисли о томе“.

Пошто је данашње време у знаку изв. модерне технологије, имају ли за Вас исто значење фотографија и икона?

9. Имају ли за Вас исто значење фотографија и икона?

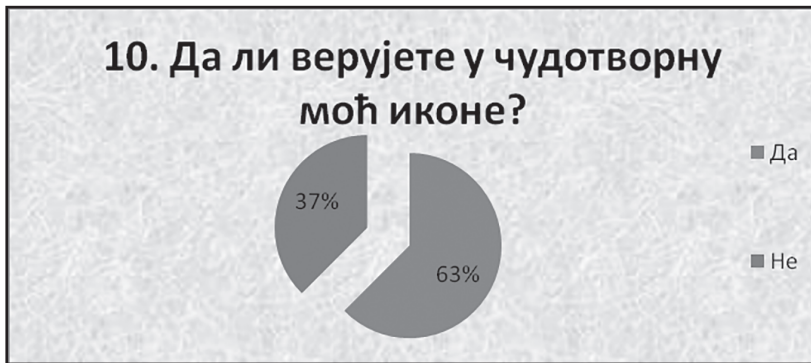
Питање је догматске природе и о овој разлици смо говорили већ у раду. Док је фотографија пуко присећање прошлости, икона је бљесак у будућности. Интересовало нас је највише како данашња омладина разуме ово питање.

Свесни смо погубне стварности да је младеж опчињена потпуно погрешним садржајима, и узор (да не кажемо идоле) траже у јавним

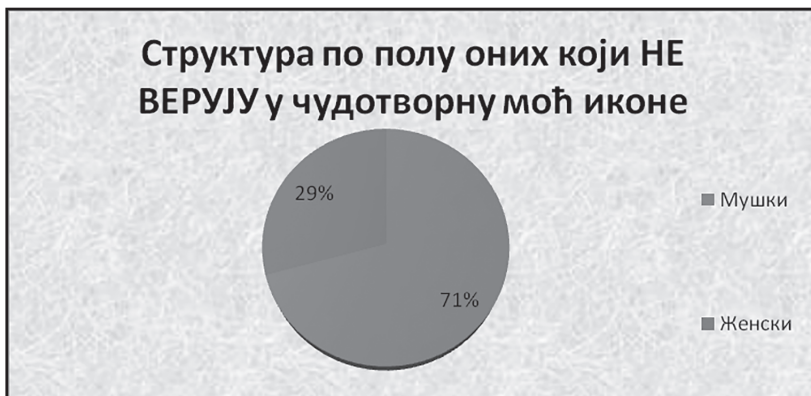
личностима (певачима, спортистима, политичарима...). Често се поистовећују са њима (сликају се у сличним позама као они, задивљени су када им неко каже да личе на ту особу...); све су то данашње аномалије. Живе у неком виртуелном, замагљеном свету друштвених мрежа жељни пажње и коментара од других.

Икона није слика природног аспекта личности, него је у питању личност дигнута из равни реализма у вишу сферу (то је слика будућег века и света, односно есхатон).

Срећом, већина прави разлику између фотграфије и иконе, али њу разлику не знају да дефинишу. По процентима на другом месту су они који су се изјаснили да нису никада размишљали о шеме.

Више од половине испитаника одговорило је да верује у чудотворну моћ, јер икона је сама по себи мистична. Икона има сложен задатак: да пренесе не само спољашњи, већ унутрашњи лик човека. Она је само јављање Царства Христовог.

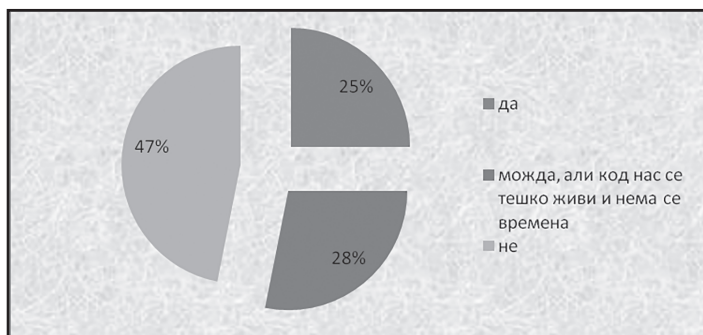
Да бисмо утврдили ко је по полу од анкетираних више заокружио да не верује у дејство иконе, направили смо овај пресек. Више мушкараца је заокружило да не верује, него жена.

Украјинко највише шта за Вас значи икона и која осећања Вас пружају када је видите?

Питање је циљно осмишљено као есеј да бисмо сазнали шта је за њих икона. Међутим, саговорници нису били превише речити. Неки од одговора су били: *да је то икона свеца и да их не обузимају никаква осећања; да се у њој огледа њихова светишћела; да за њих значи веру у Бога и осећај љубави и нежности; да их сећа на шужну прошлост Србије и носталгију; осећају поштовање; да је чувар њихове куће...мирености; сигурности, као да је тај светац са њима. За многе представља само уметничко дело и дивљење са колико детаља је насликана...*

На почетку анкете се већ уочило да не резонују икону, њену суштинску вредност и функцију. По поновљеним одговорима, још једном је потврђено да је за њих икона, пре свега, крсна слава.

У многим католичким западним државама је обичај да се недељом породично иде у цркву и да се тај дан посвети Богу и молитвеном тиховању. Мислите ли да би тај обичај могао да заживи и код нас?

На наше последње питање највећи број испитаника је одговорио да тај обичај одласка у Цркву недељом *не би могао да заживи*.

Завршна реч

Суштина проблема који некако треба објаснити огромном броју номиналних хришћана јесте апсолутна несводивост хришћанског живота, а самим тим и његовог централног дела Свете Литургије на „духовне вредности и користи“, из простог разлога што Христос не може бити сведен ни на какве безличне категорије.

Овде је реч о питању идентитета, јер је хришћанин онај човек који темељ свога бића свецело проналази у Христу и безрезервној, живој и аутентичној припадности Њему. Управо та припадност нас доводи до

Литургије као посебне службе над службама, са обзиром да се њоме Христос у Светој Тајни Причешћа реално даје вернима и истовремено их за живот вечни утква у Своје сопствено Тело (Цркву). Однос према Литургији је на тај начин заправо однос према Господу Богу.

Вера је израз срца, унутрашњег бића. Вера у Бога не настаје зато што је као таква постала јасна интелекту, већ је она порив душе и потреба људске природе. Она је подједнако важна за све генерације. Таква вера оријентише људско биће, даје смисао животу, раду и односима, хармонизује те односе, како са Богом (вертикално), тако са ближњима (хоризонтално). Ова анкета нам је показала да оно што радимо доста говори о нама, а веома често и више него што смо тога свесни.

На претходним странама смо покушали да, у мери наших моћи, обухватимо бар део промишљања о икони и иконопису, да оно што је већ вековима познато још једном, на неки други начин, поновимо, а да при томе свему дамо и једну нову, сублимиранију димензију сагледавања функције иконе. У редовима који су претходили потврђено је богословље иконе, њена догматска заснованост и теолошка основа, њена богонадахнута символика, литургијност и вечита поучност.

Захваљујући обиму теоријских и догматских радова везаних за овај феномен, издвојили смо, по нашем мишљењу, оно што је есенцијално важно за суштинско разумевање и спознају иконе. Покушали смо немогуће: да речима објаснимо, да словима осветлимо, да је словним знаком смисаоно „исцртамо“.

Икона јесте место сусрета човека и Бога, а на том месту све су речи премале, неважне и ништавне. Гледање иконе и молитве пред њом јесу почетак нашег, људског пута ка Богу. Тренутак суштинског уподобљења прволику јесте крај тог пута, обоготворење. Сва досадашња знања о икони, о њеном трновитом путу у животу Цркве и њених верних, тек су обична информација, ма колико обимна или необична била, веродостојна или подложна преиспитивању сваке врсте. Икона је догмат, чињеница вере. Она је уметничко дело посебне врсте, факт црквене уметности, елемент у литургијском чину. Увидели смо да има исту снагу као и Евхаристија, она је символ свих симбола, свих светова. Дакле, у срцу богослужења долази до сједињења Божанског и човечанског. Сливовито примећујемо иконизацију Светлости која улази у време и простор кроз икону и живопис у евхаристијском слављу и сабрању.

Желели смо да скренемо пажњу, не само на откривење, већ и на узајаман однос откривења и иконе. Икона Христа је сама икона Бога. Својим присуством икона сузбија трагичну историјско-социјалну стварност нове економско-еколошке кризе. Богословље иконе нас усмерава у нашем трагању за духовношћу, чувајући се апстракције.

Свети Теодор Студит запажа: „То што је Бог створио човека по свом лику и подобију, показује да је иконописање божанска ствар.“ За нас је икона књига која није написана словима, већ језиком линија, боја и симбола. Језик иконе је услован и представља одраз непотпуности наших знања о Божанској реалности. Истовремено, то је знак који указује на постојање апсолутне лепоте скривене у Богу. Човеку је дата истина да је открије. О њој знамо само да је савршена и да је човек није у потпуности открио, јер би тада владало савршенство и међу људима и са Богом. Ми зато имамо икону која изражава јединствену, једном и заувек успостављену истину која не подлеже изменама.

Експлицитно смо показали колики је значај иконе у нашим животима, као вези са Божанским. Неоспорно је да су утицаји разних времена и места уносили у икону извесне карактеристике. Алегоричност иконографије је понуђена и изазвана, а наше је да одшкринемо та врата и закорачимо у тај свет. Најзад, икона има и морални смисао. Успостављање односа молитвом укључује и наша питања и проналажење одговора. Једном препознати одговори, нека нам постану даља упутства за живот.

Основни смисао иконе је духовна суштина изражена у лицу, а онда и благодат која пролази кроз икону, као „светлост кроз прозор“. Икона, као симбол, је у садејству са оним што је приказано, оно га открива, осећање блискости, као и литургијски смисао: икона као сведочење о присуству небеске Цркве у сакралном простору. Молитва ће много тога објаснити без речи. Зато их треба што чешће „читати“ и отворати духовне очи за благодат која стиже као одговор на молитве.

Икону ми не можемо схватити као део религијске уметности, већ, пре свега, као део богослужења. Ореоли око главе светитеља имају дубок смисао. Применом позлаћене површине, природна светлост постаје тамна, а унутрашња светлост обасјава истинити свет чинећи га видљивим. Често се са естетских становишта икона проглашава наивном уметношћу (што смо видели у анкети да је неки тако доживљавају). Порука коју носи јеванђеоска слика мора бити усмерена према ономе ко је созерцава и пред њом се моли. На икони се осећа нарочита тишина, тишина вечности. То није одсуство звукова, то није вакуум живота, то није тишина гроба, већ тишина као савршенство харомоније. Наиме, она приказује живог човека истргнутог из царства смрти.

Библиографија:

Вукашиновић, В. (2007), *Живљење на небесима*, Панчево.

Ђурић, Ж. (2013), *Сликовност теологије*, Београд.

Јазикова, И. К. (1995), *Богословие иконы*, Общедоступный Православный Университет.

Крстић, Д. (1990), „Иконограф: слуга лепоте Божије“, у: *Теолошки погледи* бр. 4, Београд.

Кумарианос, П. (2009), „Символ и реалност у Божанственој Литургији“, у: *Ошачник*, свеска 1, Београд.

Мирковић, Л. (1974), *Иконографске студије*, Нови Сад.

Митровић, Т. (2008), „Икона у веку своје мануелне репродукције“, у: *Иконографске студије* 2.

Суботић, О. „Савремено иконоборство“, интернет ресурс: <http://www.srpske-pravoslavne-ikone.com/Biblioteka-ikonopisa.htm>, приступљено: 26. марта 2015. год.

Ракићевић, Т. (2010), *Икона у Литургији*, манастир Студеница.

Склирис, С. (2002), „Секуларизам и есхатологија у православној иконографији“, у: *Саборност* 3–4, Пожаревац.

Трубецкој, Е. (1996), *Истина у бојама*, Београд.

Примљено: 28. 10. 2016.

Одобрено: 28. 11. 2016.

LITURGY AND DOCTRINAL FUNCTION OF AN ICON AND MODERN CHURCH REALITY

Marina Tabaković

Faculty of Orthodox Theology

University of Belgrade

Summary: *In this work, the author explores the methods in which the icon functions in the modern church reality. Covering larger group of subjects by means of questionnaire, then analyzing their results, he presents that in the consciousness of our contemporaries, the liturgical and doctrinal icon is not understood and experienced in the way it is theologically and spiritually conceived. Afterwards, the author suggests the ways for overcoming this crisis situation.*

Key words: *Icon, Liturgy, the Church, active participation, crisis, overcoming.*